
СОЦИАЛНИЯТ ЛИБЕРАЛИЗЪМ

НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВ*

ИНТЕРВЕНЦИОНАЛИЗЪМЪТ КАТО ИДЕОЛОГИЧЕСКА ОСНОВА НА СОЦИАЛНИЯ ЛИБЕРАЛИЗЪМ ВЪВ ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

Abstract: This article is devoted to a key moment in the history of liberal ideology in Europe – the rejection of obsolete classical liberalism and the promotion of social liberalism as a functioning socio-economic system. The author discusses the decisive role of the Liberal Party and the contribution of the theoretical and practical models of John Maynard Keynes and William Beveridge to the transformation from laissez-faire to state interventionism. The author presents the Labor government's measures for practical realization of the ideas of social justice, whereby the socio-economic system referred to as the “universal welfare state” was promoted in Great Britain.

Keywords: interventionism, social liberalism, laissez-faire society, capital, individualism, social security.

Началото на XX век е преломен момент в историята на Великобритания. През 1901 г. със смъртта на кралица Виктория завършва най-бляскавият период от историята на Великобритания – славната Викторианска епоха, когато Британската империя достига върха на своето териториално разширяване, протичащо паралелно с многобройните постижения във всички сфери на обществения живот. Страната се превръща в световен икономически и политически лидер. Заедно с това, на границата на XIX и XX век, в нея се наблюдава трансформация на социално-икономическата и политическата система. Това в немалка степен се дължи на факта, че през втората половина на XIX век в управлението на страната доминира Либералната партия.

Управлението на либералите в началото на XX век се свързва с демократизацията на изборителното право, за което 40 години по-рано ратува Джон Стюарт Мил. Заедно с това властите се натоваарват с нелеката задача да решат най-наболелите социални проблеми и се правят редица важни крачки в посока на превръщането на Великобритания в „държава на всеобщото благоденствие“, като се трансформира и самата доктрина на Либералната партия в посока на приемане на идеите на социалния либерализъм. Реформите в идеологията налагат схващането, че процъфтяването и прогресът са резултат не толкова на индивидуалния, колкото на колективния труд на всички членове на обществото. Либералната партия приема като ръководен постулат отказа от безпределното господство на индивидуализма.

* Д-р, докторант по философия във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“.
Email : nikaleks@abv.bg

Много резултатен елемент от политиката на либералното правителство през първото десетилетие на XX век става решаването на работническия въпрос. Предложените от министрите реформи не предизвикват сериозна опозиция от страна на Консервативната партия и получават одобрение в Камарата на лордовете. Но най-значимото социално преобразование преди Първата световна война е въвеждането на пенсионно осигуряване през 1908 г. Реформите включват още разширения закон за компенсацията при трудовете травми (1906) и акта за ограничаване на продължителността на работния ден в минната промишленост. Така идеите на социалния либерализъм модернизират традиционната програма на либералите. Предприетите преобразования засилват ролята на държавата в регулирането на отношенията между собствениците и трудещите се. Вместо тотална смяна на капиталистическата система, либералната партия намира способи да я преобрази в по-справедлив и хуманен вид, приемлив както за социалните низини, така и за предприемачите и крупните собственици.

През 20-е и 30-те години в британския социален либерализъм се формират две крила – *ляво* и *по-умерено*, при което двамата крупни теоретици на социалния либерализъм от началото на XX век, Джон Хобсън и Ленард Хобхаус, ратуващи за синтез между либерализма и социалистическото учение, губят своето влияние в либералните среди след Първата световна война. Водеща роля в британския либерализъм между двете световни войни заемат четирима теоретици, двама от които представят умереното крило – професорът по история от Манчестърския университет Джон Мюър (Джон Рамзи Брайс Мюър) и известният политик Дейвид Лойд Джордж, а останалите двама – видният икономист Джон Мейнард Кейнс и общественикът Уилям Хенри Бевъридж оглавяват лявото крило на либералите.

Адептите на британския либерализъм между двете световни войни (т. нар. *междувоенен* либерализъм) се обявяват за привърженици на социалния модел на развитие, наричан още държавен интервенционализъм, и неведнъж посочват онези идейни моменти в техните политически схващания, които категорично ги разграничават от доктрината на класическия либерализъм. За основни грешки на стария либерализъм те сочат два основни момента. На първо място, погрешното схващане на представителите на класическия либерализъм, че, получавайки пълна свобода, индивидите от само себе си ще задоволят всички нужди на обществото и това непременно ще формира благоприятен социално-икономически климат в полза на всички граждани на страната. Практиката обаче, считат те, опровергава това очакване и поражда съвсем други негативни последици. За да бъдат преодолените те, става все по-очевидно, че държавата трябва да се намеси в случващите се процеси, като разработи и наложи такива отношения в икономиката, политиката и социалната сфера, които да бъдат в интерес на цялото общество и да съдействат за неговия прогрес.

Втората голяма грешка на класическия либерализъм според теоретиците от междувоеенната епоха произтича от неговата негативна трактовка на сво-

бодата, съгласно която освобождението на индивида е възможно единствено в условия на пълна отмяна на всякакви предписания и ограничения. На практика обаче в подобни условия е невъзможно свободното развитие и самореализацията на много индивиди, тъй като тяхната свобода бива непрекъснато ограничавана от тази на други индивиди, разполагащи с по-големи ресурси и възможности – финансови, икономически, политически и пр. По тази причина, заявяват те, обществото трябва да разработи нова концепция за свобода, централен топос в която да бъдат социалните гаранции, а не абсолютната свобода на индивида.

Либералите от периода между двете световни войни се различават от либералите от началото на XX век по рязко отрицателното си отношение към социализма във всяка негова разновидност: марксистка, фабианска¹, гилдийна и пр. Социалните либерали от второто поколение не приемат социалистическото учение заради два основни момента в него:

– Крайната привързаност към т. нар. „класов подход“, което според тях изкривява всички класически представи за същността и предназначението на обществото като конгломерат от свободно съществуващи социални групи.

– Тоталният контрол на държавата върху всички социално-икономически процеси в обществото, което на практика лишава индивидите от възможността за свободно развитие.

Противно на тези догми, либералите от междувоенния период изповядват идеята за партньорство между всички слоеве и класи на социума. Свободното съвместно съществуване, конкуренцията и сътрудничеството на различни социални интереси са вторият основен приоритет на междувоенните либерали, след задачата за осигуряване на възможности за реализация на всеки индивид. В тази връзка може да се заключи, че британските либерали поставят обществото над държавата, приемайки, че именно *в гражданското общество трябва да се разработят механизмите за регулиране на всички социални и класови конфликти*.

Важен момент в развитието на социалния либерализъм във Великобритания през 20-те и 30-те години на XX век е създадения в началото на 1928 г. Либерален промишлено-изследователски комитет, съставен от известни политици и теоретици, който публикува в края на годината обширен доклад от 500 страници, озаглавен „Промисленото бъдеще на Британия“ (известен още като т. нар. „Жълтата книга“) където, на базата на подробен анализ на социално-икономическа ситуация в страната, се маркират пътищата за ней-

¹ Фабиански социализъм (англ. Fabian Socialism)- философско-икономическо течение от реформистко-социалистически характер, явяващо се и до днес идеен фундамент на Лейбъристката партия. Привържениците на фабианството считат, че переходът от капитализъм към социализъм трябва да става бавно и постепенно, в резултат на множество институционални реформи, протичащи редом с промяната на съзнанието на обществото. Най-видните представители на това идейно-политическо течение са такива известни писатели и философи като Бърнард Шоу, Хърбърт Уелс, Бърtrand Ръсел, Джон Мейнард Кейнс, Уилям Хенри Бевъридж. (б.а.)

ното по-нататъшно развитие. Въпреки акцента върху традиционните за либерализма ценности и понятия, той лансира и редица характерни за епохата нови елементи на социален либерализъм. В този план в него се застъпва тезата, че демокрацията предполага не само равни политически права, но и гарантиране на материалната сигурност на индивидите, с цел постигане на определено ниво на материално благосъстояние. Като основно препятствие за постигането на тази цел докладът посочва съществуващата социално-икономическа система, определена като недостатъчно ефективна и справедлива. В него се констатира, че въпреки достатъчно високото равнище на живота на някои слоеве на населението, милиони граждани на Великобритания живеят в бедност, в лоши жилищни условия, страдаяки системно от периоди на безработица, без да имат възможност реално да променят живота си към по-добро. Затова докладът препоръчва разширяването на намесата на държавата в икономиката (държавният интервенционализъм), а също така и в отношенията между труда и капитала, налагането на контрол върху националните капиталовложения, въвеждане на регулируема кредитна система и пр. Но идеите на доклада – „Жълтата книга“, не намират широк отклик сред читателите, което става повод да бъде написан допълнителния материал – „Ние можем да сложим край на безработицата“ (известен под наименованието „Оранжевата книга“), който се превръща в предизборен манифест на либералите в навечерието на изборите през 1929 г.“ (Винокурова, Дмитриева, Лабутина 2017).

Критикувайки недъзите на действащата икономическата система във Великобритания в началото на XX век, докладът на Либералния промишлено-изследователски комитет (Жълтата книга) не пропуска да отбележи и достойнствата на тази система. Неговите автори подчертават, че именно тя стои в основата на техническия и промишлен прогрес през XIX век, способствайки за ръста на трудовите възнаграждения и повишаването на стандарта на живота. По този начин докладът не настоява за коренно преобразуване на системата, а за нейното реформиране и усъвършенстване, разграничавайки се от социалистическите проекти за тотален държавен контрол. Либералите виждат своята задача в случая в обосноваването и създаването на такъв модел на икономическа организация, който да запази пазарния характер на икономиката, но при разширени функции на държавата по отношение на регулацията на стопанските отношения.

Като критерий за постигането на по-съвършена и работеща социално-икономическа система тук се издига повишаването на равнището на доходите на населението, тъй като именно от тях зависи осигуряването на високото благосъстояние на нацията. По тази причина либералите настояват за законодателно въвеждане на стандарти за средна и минимална работна заплата, които да бъдат установени по пътя на преговорите с отделните предприятия и отрасли на икономиката. Те настояват в тези стандарти размерът на трудовото възнаграждение да бъде съобразен с квалификацията на работника и равнището на неговата производителност.

Преломен момент в междувоенната история на Великобритания е всеобщата стачка от 1926 г. (Остапенко, Прокопов 2012: 129–137) Това събитие в някаква степен променя отношението на либералите към стачното движение. И ако в началото на XX век те обсъждат възможността за въвеждане на най-добрите права за профсъюзите, то четвърт век по-късно по време на сесиите на лятната либерална школа в Кеймбридж либералите отбелязват в своите доклади (включени в станалия в последствие популярен сборник „Либерален поглед“ от 1927 г.), че стачните действия са едни от сериозните социално-икономически проблеми на Великобритания във въпросната епоха. Това обаче не означава, че либералите напълно отричат стачките като законна форма на протест. Напротив, те си дават сметка за това, че зад тях стоят реални причини като:

- ниските работни заплати;
- заплахата от загуба на постоянния доход поради болест, нещастни случаи, уволнение или съкращение;
- безправие на работника по отношение на началството;
- отсъствие на реална възможност на трудещите се да влияят на управлението на предприятието и справедливото разпределение на печалбите.

Според Джон Рамзи Брайс Мюър (автор на книгата „Либерализъм и промишленост: по пътя на най-добрия социален строй“), *съществуващата в началото на 20-те години социално-икономическата система не осигурява справедливо разпределение на доходите*. Много лица, изпълняващи социално значима работа, не получават справедливо възнаграждение за своя труд и далеч не всички хора при капитализма разполагат с възможността да развият и приложат своите способности в полза на обществото. Но критикувайки капитализма, Мюър не предлага радикални средства за борба с него. За него частната собственост върху средствата за производство и капитала, стокообмена и предприемаческата инициатива са необходима основа за съществуването на всяка ефективна икономика. По тази причина единственият начин за решаване на социално-икономическите проблеми на обществото, счита той, е икономическото регулиране. Разглеждайки различни принципи на регулиране, предлагани от социалистите и давайки за пример отрицателния опит на Русия, Мюър стига до извода за необходимостта от изработването на нов метод за регулиране на икономиката, който да отчита всички фактори на производството и едновременно с това да бъде освободен от социалистическия радикализъм.

Но какви принципи от гледна точка на Джон Мюър трябва да бъдат положени в основата на новото либерално регулиране на икономиката? На първо място трябва да се отчитат интересите на трудещите се и преди всичко на мениджърите – най-творческият и следователно основен елемент на производството, който трябва да бъде адекватно възнаграден (в случая Мюър разграничава мениджърите от собствениците на капиталите по един основен икономически критерий, съгласно който *доходите на първите са*

заплатите, а доходите на вторите са печалбите). В по-широк план, счита той, на всички работници – на умствения и на физическия труд трябва да бъдат гарантирани следните права:

- работна заплата, осигуряваща на работника и неговото семейство определено равнище на живот;
- допълнително възнаграждение за майсторство или за особени усилия в процеса на труда;
- защита от загуба на работата, но само по причини, които не зависят от работника;
- фиксиране на продължителността на работния ден с цел работникът да получи достатъчно време за пълноценна почивка и възможност за възстановяване на силите за следващия трудов ден;
- възможност за оказване на влияние върху управлението на производството;
- възможност и перспектива за кариерен растеж, необходими за създаване на мотивация за повишаване на качеството на труда.

На второ място Джон Мюър изрично напомня, че трябва да се отчитат и интересите на капитала. Така за собствениците на капитала е необходимо да се осигури определена степен на влияние върху управлението на производството, както и справедлив доход, размерът на който да се определя спрямо степента на риска от вложения капитал. На трето място той се спира и на интересите на потребителите, които следва да купуват стоките на най-ниската разумна цена. Ясно е, че в условията на пазарната икономика понижаването на цените е резултат от конкуренцията между отделните производители на стоки и услуги, но при наличието на тръстове и монополи, счита Мюър, цените на стоките и услугите трябва да се регулират и от държавата. В качеството си на изразител на интересите на всички социални прослойки тя е длъжна да регулира всички противоречия между труда и капитала, в името на просперитета на цялото общество. По този начин самият смисъл на регулирането на икономиката според Мюър се заключава в установяването на партньорски отношения между всички участници в процеса на производството на благата: мениджърите, работниците, собствениците и обществото в лицето на държавата трябва да разполагат с реална възможност за упражняване на контрол върху всички фази на производителния процес. Самата система за контрол според представите на Джон Мюър не трябва да бъде „формален номенклатурен акт“, а система от *промишлени съвети* (формирани на базата на конкретните предприятия в различните отрасли и региони), в които да влизат както мениджърите, така и работниците. Те трябва да установяват размера на работната заплата, продължителността на работния ден, благоприятни условия на труд, както и да определят насоките на развитие на производството.

Социално-либералният подход към капиталистическото производство и разпределение на благата може да бъде определен условно като „егалитарен“, но при по-внимателен анализ в него се наблюдават редица особенос-

ти, които го отличават от „социалистическия подход“. Ако при втория (особено в неговия вулгарен вариант) се залита към опит за изравняване на икономическия статус на всички членове на обществото, при „егалитарния“ либерализъм се акцентира върху принципа на възнаграждение на всеки според реалния му принос в процеса на производството на богатата. Той се обявява категорично срещу всяка идея за изкуствено „изравняване“ на социалния статут на хората, които изначално – по самата си природа не са равни и никога не могат да станат такива.

Либералите не оставят без внимание и въпроса за безработицата, която от 20-те години на века съществено изменя характера си. Така например ако преди Първата световна война безработицата носи основно временен (икономически) характер, свързан с цикличните икономически кризи на капитализма, през третото десетилетие на ХХ век в някои отрасли на промишлеността възниква т. нар. постоянна (структурна) безработица, достигаща до 8–10%. Акцентирайки върху необходимостта от подобряване на наличната система за изплащане на обезщетения в случаи на безработица, либералите търсят изход от възникналото положение и във формирането на нова структура на заетост в съответствие с новите реалности, която да доведе до по-ефективно използване на човешките ресурси и по-висок темп на развитие на икономиката.

Търсейки способи за преодоляване на социално-икономическите проблеми, Лойд Джорд предлага да бъде създаден Съвет за национално развитие, който да бъде консултативен орган към правителството, състоящ се от предприемачи – представители на промишлената, търговската и финансовата сфера, а също така работници и потребители. В тази връзка се повдига болезненият въпрос за налагане на контрол върху Банката на Англия. По отношение на икономическите и социалните проекти, имащи национално значение, либералите предлагат да бъдат финансирани или за сметка на държавния бюджет, или чрез привличане на частни капитали, които обаче да разполагат с необходимите държавни гаранции.

Сериозен принос в разработването и утвърждаването на модела на Социалния либерализъм във Великобритания между двете световни войни имат и трудовете на Джон Мейнард Кейнс „Край на *laissez-faire*“ (1926) и „Обща теория на заетостта, лихвата и парите“ (1936) (Кейнс 1993) . Като професор от Кеймбридж и икономически съветник на редица британски правителства, Кейнс си сътрудничи тясно с Либералната партия, вземайки активно участие в летните либерални школи и в теоретичните сборници, издавани от тях. Неговата, „Общата теория“ няма характер на спекулативен политически трактат, а представлява сериозно изследване на икономическите реалности, пред които се изправя светът след Първата световна война. Анализирайки нейните достойнства, изследователят П. Михайлов пише, че „Общата теория“ стана настолно четиво за поколения икономисти, превърна се в знаменателно събитие на ХХ век (послужило – Н.А.) като практическо ръководство за действие на много правителства, започвайки от това

на Ф. Рузвелт и достигайки до съвременните държавници и политици от всички континенти на света“ (Михайлов 1999: 50).

В анализа на икономическата ситуация през 30-те години на ХХ век Джон Кейнс поставя ударението върху социалните проблеми. Основанието за това той вижда във факта, че традиционното общество, в което живее, със своето произволно и несправедливо разпределение на доходите и богатствата не е способно да осигури нито пълна трудова заетост на населението, нито простор за развитие на стопанския живот. Класическата икономическа теория на стария либерализъм (*laissez-faire*) определя безработицата като възникваща при прехода от един вид дейност към друг. Но според Кейнс тя не може да обясни хроничната безработица, при която липсват каквито и да било предложения за работа. За разлика от САЩ, този тип безработица във Великобритания не е резултат на Великата депресия (1929–1939 г.), тъй като възниква в нея още в началото на 20-те години. Изследвайки класическата доктрина на либерализма и способностите ѝ да се справи с новите проблеми, Кейнс демонстрира пълното си несъгласие с нея, заявявайки: „Аз повече не вярвам на онази политическа философия, която просто се кичи като доктрина на свободната търговия“ [Кейнс 2000: 297]. За него е пределно ясно, че т. нар. *радикален капитализъм*, разработен като социално-икономическа стратегия за развитие в края на XVIII и началото на XIX век, е крайно неподходящ и дори опасен за социалния мир в страната в новите условия. Той смята, „че времето за автоматично саморегулиране на икономиката е безвъзвратно отминало“ (Михайлов 1999: 51).

През 20-те години равнището на безработица във Великобритания не пада под 10%, като в някои сфери на икономиката процентът е доста по-висок. В предишните епохи британската власт не предприема сериозни мерки за борбата с безработицата, приемайки това явление за „иманентен белег“ на капиталистическата система, в която винаги има текучество на работна ръка. Противно на това схващане, Кейнс защитава идеята за *намаляване на безработицата чрез въвеждане на система на обществена заетост*, за каквато преди него настояват лейбъристите. Той я представя като серия от проекти, които да бъдат финансирани от държавата или от чуждестранни капиталовложения. Неговият подход в политиката на заетостта значително се отличава от традиционния, препоръчващ на трудещите се да напускат районите на безработица и да се преселват там, където има икономически растеж. Кейнс обявява визириания модел на трудова миграция за вреден за обществото, тъй като обрича редица райони на страната на трайно икономическо изоставане и обезлюдяване.

Сътрудничеството с Лойд Джордж дава възможност на Кейнс да вземе участие в разработването на нови програмни документи на Либералната партия, която вече е излязла с редица доклади като : „Въглища и енергия“, „Земя и нация“ (*Зелената книга*), „Градове и земя“ (*Кафявата книга*). Джон Кейнс става един от основните автори на вече споменатия доклад „Промисленото бъдеще на Великобритания“ (*Жълтата книга*), в който

разработва редица важни раздели, свързани с организацията на финансите и индустрията. В него той формулира своите идеи за реформа на банково-паричната система, като призовава за стимулиране на вътрешните инвестиции и установяване на контрол върху финансите на крупните компании и тръстове.

Класическата теория на либерализма обяснява равнището на заетостта чрез размера на трудовото възнаграждение. Колкото по-малка е заплатата, толкова повече хора могат да получат работа. Джон Кейнс счита това схващане за принципно грешно, отбелязвайки: „Класиците, изглежда, не си дават сметка, че ако предлагането на труд не е функция само на работните заплати, тяхната крива на предлагането на труд ще се измества като цяло при всяко движение на цените. Така техният метод е обвързан с много специалните им предложения и не може да бъде приспособен за разглеждане на по-общи случаи“ (Кейнс 1993: 17). Противно на това, Кейнс защитава гледището, че равнището на заетост зависи от ефективното търсене. Колкото повече продукцията обществото може да произведе и да потреби, толкова по-висока в него ще бъде трудовата заетост. Ефективното търсене, според него, се определя от два основни фактора – потреблението и инвестициите. Потреблението се осъществява за сметка на трудовите доходи, при което с ръста на доходите нараства и самото потребление, а то, от своя страна, стимулира допълнителното инвестиране на средства за по-нататъшно развитие на производството.

Трудовите на Джон Кейнс се превръщат в база за теоретико-практически изследвания на друг виден английски икономист и общественик – Уилям Хенри Бевъридж, който през 1942 г. публикува най-известното си съчинение „Социално осигуряване и социални помощи“ (Beveridge 2014), в което представя своя социално-икономически модел на „държавата на всеобщото благоденствие“. Бевъридж е известен и с това, че участва в изготвянето на закона за социалното осигуряване, който бива приет от Британския парламент през 1911 г. В процеса на създаването на този закон той си сътрудничи с Лойд Джордж и Уинстън Чърчил, които през този период заемат министерски кресла в кабинета на Хърбърт Аскуид и са основни инициатори за прокарването на отдавна назрелите социални реформи. Този опит е важен за Бевъридж, тъй като му дава практически знания върху тънкостите на законотворчеството.

През 20-те и 30-те години Уилям Бевъридж често излиза с публични лекции в САЩ и Великобритания, посветени на най-актуалните социални проблеми на епохата. Под влияние на световната икономическа криза и нейните последици върху икономиките на западните страни, възгледите му през този период претърпяват съществено развитие. Голямата депресия става повод Бевъридж да преразгледа своите схващания за ролята на държавата в социално-икономическите процеси, пробуждайки в него някогашния интерес към социалистическата доктрина. Подобно на много други леви интелектуалци от средите на либералите, Бевъридж стига до извода, че

бъдещето принадлежи на икономиката от смесен характер. Той счита, че тенденцията за национализация на определени стратегически отрасли на промишлеността и за прилагане на икономическо планиране е неизбежна в условията на „съвременния“ капитализъм и тя следва да ограничи свободното ценообразуване, без да го отменя напълно.

Маркирайки различните насоки на реформи в британската икономика, Бевъридж не просто заявява за необходимостта от тяхното извършване, но и предлага конкретни мерки, сред които на първо място поставя въвеждането на общонационален стандарт на минималната работна заплата, а също така и на система за социално осигуряване на всеки гражданин в трудоспособна възраст (задължен всяка седмица да внася средства в общия фонд), от която да се изплащат помощите за бедните, болните, безработните, вдовците и пенсионерите. На същия принцип той предлага да се създаде и национална служба за здравеопазване. Новата система на социално осигуряване отчита интересите на всички социални слоеве. В доклада изрично се посочва, че описаните в него мерки са изчерпателни като средство за решаване на социалните проблеми и трябва да се прилагат в рамката на единна политика за социален прогрес.

Разбира се, Бевъридж е наясно, че новата икономическа политика, позиционирана върху идеите на социалния либерализъм, неизбежно налага частично ограничение на икономическите свободи. Но без тази мярка предлаганите реформи, счита той, не биха могли да бъдат реализирани на практика. Отдавайки дължимото на фундаменталните положения в либералната доктрина, икономистът (като всички свои предшественици) разглежда проблемите на икономическата свобода в контекста на новите изисквания на епохата, извеждайки по този начин нови по-модерни интерпретации на негативната и позитивната свобода, като „дели икономическите свободи на първични и вторични. Към първичните неотчуждаеми свободи отнася свободата на избора на професия или свободата за разпореждане с личните доходи. А вторичните, по-маловажните от негова гледна точка свободи (например свободата на предприемачеството) той счита за възможно да се ограничат с оглед за достигане на социална справедливост“ (Кручинина 2014: 73).

Системата за социална защита, предложена от Уилям Бевъридж, се опира върху макроикономическата концепция на Джон Мейнард Кейнс. Изхождайки от базовия модел на Кейнс, Бевъридж извежда един от основните принципи на социалната държава, актуален и до днес, който гласи, че *поддържането на равнището на благосъстоянието на гражданите се явява пряко задължение на държавата*. След Втората световна война основната част от мерките на Бевъридж, насочени към практическо осъществяване на идеите за „социална справедливост“, биват реализирани в живота от лейбъристкото правителство. Така Великобритания стига до утвърждаването на онази специфична социално-икономическа система, която още предходното

поколение от философи и политици нарича „държава на всеобщото благосъстояние“.

Издаденият от Уилям Бевъридж доклад за реформиране на британското общество съществува днес не само във формата на държавен документ, но и като книга на свободна продажба, превръщайки се в икономически бестселър в САЩ и Великобритания. Проповядвайки необходимостта от осигуряване на социална защита и всеобщ минимален доход, той трасира бъдещите реформи и способства за ревизия на политическия курс на страната. Така Бевъридж постепенно се превръща в авторитетна и популярна фигура дори в средите на простолудието. Негови привърженици стават и много политици от кръговете на консерваторите, за които е изгоден фактът, че при цялата иновативност на системата за социално осигуряване основната част от разходите лежи върху плещите на самите осигурени лица.

В края на 1942 г. Уилям Бевъридж започва работа над нов доклад. За тази цел формира екип от икономисти и политически експерти, основно негови привърженици и приятели, с които работи през последните години. През този период обаче под натиска на крупните собственици, които далеч не симпатизират на идеите на социалния либерализъм, отношението на британското правителство към Бевъридж охладнява. Уинстън Чърчил в качеството си на министър-председател на Великобритания нарежда на чиновниците от държавните учреждения да не сътрудничат по никакъв начин с Бевъридж и по тази причина дори Джон Кейнс е принуден да напусне екипа на своя съмишленик. Но въпреки всичко, през есента на 1944 г. излиза вторият доклад на Уилям Бевъридж, озаглавен „Пълната заетост в свободното общество“ (Beveridge 1944). Централна идея на този доклад, както и в предшестващия, е деклариране на социалната отговорност на държавата, която в новите социално-икономически условия е длъжна да способства за пълно преодоляване на безработицата. В този текст Бевъридж отново защитава схващането, че съществува пряка връзка между високото равнище на безработица и заплахите за демокрацията като обществено-политическа система. Хроничните проблеми с безработицата са напълно способни да дискредитират ценността на демокрацията в очите на гражданите, издигайки различни радикални идеологии, защитаващи авторитарни методи на управление.

Ученията на Джон Кейнс и Уилям Бевъридж означават финала на *laissez faire* и прехода към социално балансирана икономика под контрола и надзора на държавата, отговаряща на доктрината на социалния либерализъм. Благодарение на усилията на тези учени *Великобритания се превръща в социална държава, закрепил това като норма не само в законодателството, но оттам и в сферата на вътрешната политика*. По този начин Джон Кейнс остава в историята като автор на концепцията за нова икономическата политика, а Уилям Хенри Бевъридж остава в нея с приноса си за практическото разработване и въвеждане на системата за социално осигуряване, чрез която държавата получава инструмент за насочване на отчис-

лените в нея средства към реализацията на общия социален интерес и социално-икономическия прогрес на страната.

ЛИТЕРАТУРА

- Винокурова, М. В., Дмитриева, О. В., Лабутина, Т. Л. 2017. *Политические партии Англии. Исторические очерки*. Pax Britannica. Санкт-Петербург: Изд. „Алетейя“.
- Кейнс, Джон М. 1993. *Обща теория на заетостта, лихвата и парите*. София: Издателска къща „Христо Ботев“.
- Кейнс, Дж. 2000. Я либерал. // *О свободе. Антология мировой либеральной мысли*. Москва: Изд. „Прогрес-Традиция“.
- Кручинина, Н. А. 2014. *Британские политические традиции: либерализм, консерватизм, социализм*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета.
- Михайлов, П. 1999. Щрихи към портрета на Джон Мейнард Кейнс. // *Банки, инвестиции, пазари*, кн. 2.
- Остапенко, Г. С., Прокопов, А. Ю. 2012. *Новейшая история Велико британиии: XX — начало XXI века*. Москва: Изд. „ИНФРА-М“.
- Beveridge, W. 1944. *Full Employment in a Free society*. London: A Report.
- Beveridge, W. 2014. *Social Insurance and Allied Services*. British Library.

ТРАНСЛИТЕРИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Vinokourova, M. V., Dmitrieva, O. V., Laboutina, T. L. 2017. *Politiches-kie partii Anglii. Istoricheskie ocherki*. Pax Britannica. Sankt-Peterbourg: Izd. „Aleteyuя“.
- Keyns, Dzhon M. 1993. *Obshta teoriya na zaetostta, lihvata i parite*. Sofiya: Izdatelska kushta „Hristo Botev“.
- Keyns, Dzh. 2000. JA liberal. // *O svobode. Antologiya mirovoy liberalynoy mysli*. Moskva: Izd. „Progres-Traditsiya“.
- Krouchinina, N. A. 2014. *Britanskie politicheskie traditsii: libera-lizm, konservatizm, sotsializm*. Ekaterinbourg: Izdatelystvo OURalyskogo ouniversiteta.
- Mihaylov, P. 1999. SHTrihi kum portreta na Dzhon Meynard Keyns. // *Banki, investitsii, pazari*, kn. 2.
- Ostapenko, G. S., Prokopov, A. JU. 2012. *Noveyshaya istoriya Veliko bri-tanii: XX – nachalo XXI veka*. Moskva: Izd. „INFRA-M“.
- Beveridge, W. 1944. *Full Employment in a Free society*. London: A Report.
- Beveridge, W. 2014. *Social Insurance and Allied Services*. British Library.